🌳 טבעי או בנוי? מה יש בסביבה שלנו

כיתה א' | גאוגרפיה ומולדת | 45 דק' | שיעור לפי מעגל הלמידה · מערך למורה

❓ מה בחצר שלנו נוצר בטבע, ומה בנו אנשים?

עיגון בתוכנית הלימודים: שיעור הכנה לכיתה א' ליחידה "הבית וסביבתו" של כיתה ב' (תוכנית מולדת, חברה ואזרחות מתחילה רשמית בכיתה ב'). השיעור מתרגל את המיומנות שהיחידה נשענת עליה: זיהוי ומיון של תופעות טבעיות ואנושיות בסביבה הקרובה. (תכנית לימודים מולדת, חברה ואזרחות לבית הספר היסודי (כיתות ב'–ד'), משרד החינוך – המזכירות הפדגוגית, הפיקוח על הוראת גאוגרפיה ומולדת, חברה ואזרחות, תמוז תשפ"א / יוני 2021 – כיתה ב', מטרות היחידה וטבלת "הבית וסביבתו")

„כיתה ב', "אני ומשפחתי בבית והסביבה הקרובה" – מטרה 6: "יבין את חלקו ואחריותו בשמירה על הבית וסביבתו"; מוקד הוראה ביחידה "הבית וסביבתו": "זיהוי התופעות הטבעיות והאנושיות".“

מטרות

מטרה מרכזית: התלמידים יימיינו רכיבים מהסביבה הקרובה לשתי קבוצות – "נוצר בטבע" ו"בנו אנשים" – וינמקו כל מיון בעזרת השאלה "מי יצר את זה?".

- התלמידים יסמנו בדף תצפית לפחות שישה רכיבים שראו בחצר בית הספר.
- התלמידים יימיינו לפחות שמונה מתוך עשרה רכיבים לקבוצה הנכונה (טבעי / בנוי).
- התלמידים ינמקו בעל פה מיון של רכיב אחד במשפט "זה ... כי ...".
- התלמידים יציעו פעולה אחת לשמירה על רכיב טבעי בחצר.

ידע קודם: התלמידים מכירים את חצר בית הספר ויודעים לשיים בה חפצים, צמחים ובעלי חיים. · התלמידים התנסו במיון לפי תכונה אחת (צבע, צורה) בגן ובמתמטיקה.

מושגים: סביבה קרובה · טבעי (נוצר בטבע) · בנוי (מעשה ידי אדם) · תצפית

חומרים: דף תצפית עם שני עמודים מצוירים: עלה ובית · עפרונות צבעוניים ולוח כתיבה קשיח · כרטיסי תמונות של רכיבים מהחצר (עץ, אבן, ספסל, ברז, פרח, גדר, ציפור, פנס) · דף ציור של רחוב לצביעה · מחשב או לוח חכם לסימולטור ולסרטון

בטיחות: התצפית בחצר בליווי מבוגר, בתחום מוגדר מראש; לא נוגעים בבעלי חיים ובצמחים קוצניים.

מהלך השיעור לפי שלבי מעגל הלמידה

1. פתיחת המעגל – איתור ידע קודם **6 דק'**	*מעוררים סקרנות ומעלים ידע קודם על מה שיש בחצר.* 1. מניחה על השולחן שני חפצים: אבן מהחצר וכפית פלסטיק. שואלת: "מה ההבדל בין שני הדברים האלה?" 2. מקשיבה לשלוש תשובות בלי לתקן, ורושמת אותן על הלוח. 3. מציגה את שאלת השיעור: "מה בחצר שלנו נוצר בטבע, ומה בנו אנשים?" ומבקשת: "הרימו אגודל אם אתם חושבים שיש בחצר יותר דברים שבנו אנשים." **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "האבן קשה והכפית קלה" / "הכפית מהמטבח" – הבדל בתכונה ולא במקור ← תגובת המורה: "נכון, ומאיפה כל אחד מהם הגיע?" • תשובה צפויה: "את הכפית עשו במפעל, האבן הייתה באדמה" ← המורה רושמת "מי יצר?" על הלוח – זו שאלת המפתח של השיעור.

2. התנסות **14 דק׳**	*תצפית אמיתית בחצר ומיון ראשוני לפני שנותנים שמות למושגים.* 1. מחלקת לכל זוג דף תצפית ולוח קשיח, ומגדירה את תחום התצפית בחצר (עד הגדר והספסלים). זמן: 6 דקות. 2. בחצר עוברת בין הזוגות ושואלת: ״מה ציירתם? מה עוד אתם רואים למטה, למעלה, ליד הקיר?״ 3. חוזרים לכיתה. כל זוג מניח כרטיס תמונה אחד ליד הלוח ואומר איפה ראה אותו. 4. מפעילה את הסימולטור: תלמידים מתחלפים וגוררים כל רכיב לקבוצה. בכל גרירה שואלת: ״למה לשם?״ 🕹️ **סימולטור:** מיון החצר: טבעי או בנוי? – מצאו לאיזו קבוצה שייך כל דבר שיש בחצר. (בעמוד השיעור באתר) **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: עץ, ספסל, ברז, פרחים, נמלים, גדר, אבנים, מגלשה. • תפיסה שגויה נפוצה: ״העץ בנוי, כי הגנן שתל אותו״ ← תגובת המורה: ״מי שתל את העץ? ומי גרם לו לגדול ולצמוח עלים?״ – העץ עצמו נוצר בטבע; האדם בחר את המקום. • תפיסה שגויה נפוצה: ״הדשא בנוי״ (דשא מסודר) ← ״האם אפשר לבנות דשא בפטיש ובמסמרים? מי גורם לו לגדול?״
3. המשגה **9 דק׳**	*מן המיון אל ההגדרות: טבעי, בנוי, סביבה קרובה – עם הדגמה מפורשת של הנימוק.* 1. שואלת: ״מה משותף לכל הדברים בקבוצה הראשונה? ובקבוצה השנייה?״ ונותנת שמות לקבוצות יחד עם התלמידים. 2. אני מדגימה: מרימה כרטיס ״ברז״ וחושבת בקול: ״אני שואלת את עצמי: מי יצר את זה? אנשים ייצרו את הברז במפעל. לכן אני אומרת: הברז בנוי, כי אנשים ייצרו אותו.״ 3. נעשה יחד: מרימה כרטיס ״ציפור״ – כל הכיתה אומרת יחד את המשפט ״הציפור טבעית, כי …״. 4. עכשיו לבד: כל תלמיד/ה מקבל/ת כרטיס אחד, אומר/ת לבן/בת הזוג את המשפט ״זה … כי …״, ושני זוגות משמיעים לכיתה. 5. כותבת על הלוח את שלוש ההגדרות במילים פשוטות, ומסבירה: החצר, הבית והרחוב הם ״הסביבה הקרובה״ – ויש בה גם טבעי וגם בנוי. **מושגים:** טבעי – דבר שנוצר בטבע בלי שאדם בנה אותו, כמו עץ, אבן, ענן וציפור. · בנוי (מעשה ידי אדם) – דבר שאנשים בנו או ייצרו, כמו ספסל, גדר, ברז ובית. · סביבה קרובה – המקומות שאנחנו נמצאים בהם בכל יום: הבית, הכיתה, החצר והרחוב. 🎬 **סרטון:** כיתות: א׳, מדע וטכנולוגיה – אדם בונה ביתו – עולם טבעי ומלאכותי (מערכת שידורים לאומית – משרד החינוך) – youtube.com/watch?v=e4CDB8Vdw1Q **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: ״הספסל בנוי, כי אנשים בנו אותו מעץ.״ • תפיסה שגויה נפוצה: ״הספסל טבעי, כי הוא עשוי מעץ״ ← תגובת המורה: ״העץ שממנו עשוי הספסל נוצר בטבע, אבל מי חתך אותו והרכיב ממנו ספסל?״ **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • השוואה: מה דומה ומה שונה בין עץ שבחצר לבין ספסל העץ שעליו אנחנו יושבים?

4. יישום – ביצועי הבנה **9 דק'**	*העברה למקום חדש: זיהוי טבעי ובנוי בציור של רחוב.* 1. מחלקת דף עם ציור רחוב ומקרא בשני צבעים: ירוק – נוצר בטבע, כחול – בנו אנשים. 2. מדגימה על פריט אחד בלוח (השמש – ירוק) ומבקשת לצבוע לפחות שמונה פריטים. 3. עוברת בין התלמידים ושואלת כל תלמיד/ה על פריט אחד: "איך ידעת?" ומסמנת בטבלת מעקב מי נימק לפי "מי יצר?". 4. לתלמידים שסיימו: "מצאו בציור דבר שיש בו גם טבעי וגם בנוי." **משימה:** צבעו בציור הרחוב: בירוק – מה שנוצר בטבע, בכחול – מה שבנו אנשים. בחרו דבר אחד ואמרו: זה ... כי ... **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: עץ, ענן, חתול – ירוק; כביש, בית, פנס, אוטובוס – כחול. • תפיסה שגויה נפוצה: הים או השלולית נצבעים בכחול "כי הם כחולים" ← תגובת המורה: "כאן הצבע הוא לא הצבע של הדבר, אלא סימן: מי יצר אותו?" **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • העברה: מצאו דבר שיש בו גם טבעי וגם בנוי (עציץ, גינה) והסבירו מה בו טבעי ומה בנוי.
5. סגירת המעגל – רפלקציה והערכה **7 דק'**	*סיכום, כרטיס יציאה ופעולה לשמירה על החצר.* 1. עונים יחד על השאלון בלוח – תלמיד/ה אחר/ת בוחר/ת תשובה בכל שאלה, והכיתה מסמנת אגודל למעלה או למטה. 2. כרטיס יציאה: כל תלמיד/ה מקבל/ת תמונה של רכיב שלא מוין בשיעור (שלולית, מדרכה, נמלה, קרטון), מסמן/ת "טבעי" או "בנוי" ואומר/ת למורה ביציאה משפט נימוק. 3. שואלת: "מה נעשה כדי לשמור על העץ שבחצר?" ומרכזת החלטה כיתתית אחת. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "לא לשבור ענפים", "להשקות אותו", "לא לזרוק לידו פסולת". • תשובה חלקית: "הנמלה בנויה כי היא קטנה" ← בכרטיס היציאה המורה מסמנת את התלמיד/ה לתרגול חוזר בשיעור הבא. **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • הערכה: מה יקרה לחצר אם נבנה בה עוד מגרש ונעקור את העצים? מה נרוויח ומה נפסיד? 📝 **שאלון** (6 שאלות) **ורפלקציה** – בדף לתלמיד. 🎟️ **כרטיס יציאה:** הנה תמונה. סמנו: נוצר בטבע או בנו אנשים? אמרו למורה: זה ... כי ... • המיון נכון (טבעי / בנוי) • הנימוק משתמש בשאלה "מי יצר את זה?" ולא בצבע, בגודל או בחומר בלבד

הלימה: מטרה – פעילות – עדות

סימון שישה רכיבים בתצפית	התנסות: תצפית בזוגות בחצר עם דף תצפית	דף התצפית – שישה סימונים או ציורים לפחות
מיון נכון של רכיבים	התנסות: מיון בסימולטור; המשגה: מיון מודרך של כרטיסים	תוצאת הסימולטור + שאלות 1–4 בשאלון
נימוק במשפט "זה ... כי ..."	המשגה: הדגמת המורה ותרגול יחד; יישום: צביעת ציור הרחוב והסבר	כרטיס היציאה – רכיב חדש + נימוק
פעולה לשמירה על רכיב טבעי	סגירה: החלטה כיתתית	שאלה 6 בשאלון + רעיון שכל תלמיד/ה אומר/ת בסבב

התאמה לשונות

מתקשים	• דף תצפית עם תמונות לסימון במקום ציור • מיון של ארבעה כרטיסים בלבד עם המורה, עם שאלת עזר כתובה: "מי יצר את זה?" • משפט פתיחה על כרטיס: "זה ___ כי ___"
בינוניים	• מיון כל הכרטיסים והסבר אחד בעל פה • צביעת ציור הרחוב לפי המקרא
מתקדמים	• מיון "פריטים משולבים" (עציץ, גינה, ספסל עץ) לשלוש קבוצות: טבעי / בנוי / גם וגם, ונימוק • ספירה בחצר של רכיבים טבעיים ובנויים והשוואה: איפה יש יותר, ולמה לדעתכם?

מחוון

- מסמן/ת לפחות שישה רכיבים בדף התצפית
- ממיין/ת נכון לפחות שמונה מתוך עשרה רכיבים
- מנמק/ת לפי "מי יצר את זה?" ולא לפי צבע או גודל
- מציע/ה פעולה אחת לשמירה על רכיב טבעי

רב-תחומיות

- מדע וטכנולוגיה: בתוכנית מדע וטכנולוגיה לכיתה א' נלמד הנושא "עולם טבעי ומלאכותי" – אותו מיון בדיוק; הסרטון בשיעור לקוח מאותו נושא.
- מתמטיקה: ספירה של רכיבים טבעיים ובנויים בחצר והשוואה: איפה יש יותר? (לתלמידי העשרה)

תשובות השאלון: 1–ב · 2–ב · 3–א · 4–ג · 5–ב · 6–א

🌳 טבעי או בנוי? מה יש בסביבה שלנו

שם _____ כיתה _____ תאריך _____

❓ מָה בֶּחָצֵר שֶׁלָּנוּ נוֹצַר בַּטֶּבַע, וּמָה בָּנוּ אֲנָשִׁים?

🕹️ **בסימולטור: מְצְאוּ לְאֵיזוֹ קְבוּצָה שַׁיָּךְ כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בֶּחָצֵר.**
אֵיזֶה דָּבָר הָיָה הֲכִי קָשֶׁה לְמַיֵּן? לָמָּה?

_____

_____

🛠️ **משימה:** צִבְעוּ בְּצִיּוּר הָרִחוֹב: בְּיֶרֹק – מָה שֶׁנּוֹצַר בַּטֶּבַע, בְּכָחֹל – מָה שֶׁבָּנוּ אֲנָשִׁים. בָּחֲרוּ דָּבָר אֶחָד וְאָמְרוּ: זֶה ... כִּי ...

_____

_____

_____

📝 שאלון

1. מָה מֵהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נוֹצַר בַּטֶּבַע?

◯ סַפְסָל ◯ אֶבֶן ◯ פֶּרַח

2. מִי בָּנָה אֶת הַמִּגְלֶשֶׁת בֶּחָצֵר?

◯ הַטֶּבַע ◯ אֲנָשִׁים

3. מָה הֵם הַדְּבָרִים הַבְּנוּיִים?

◯ דְּבָרִים שֶׁאֲנָשִׁים בָּנוּ ◯ דְּבָרִים שֶׁגָּדְלוּ לְבַד ◯ רַק בַּעֲלֵי חַיִּים

4. אֵיזוֹ קְבוּצָה כֻּלָּהּ טִבְעִית?

◯ עֵץ, סַפְסָל, עָנָן ◯ בֶּרֶז, גֶּדֶר, פֶּרַח ◯ פֶּרַח, צִפּוֹר, עָנָן

5. מָה זוֹ הַסְּבִיבָה הַקְּרוֹבָה שֶׁלָּנוּ?

◯ אֶרֶץ רְחוֹקָה ◯ הַבַּיִת, הַכִּתָּה, הֶחָצֵר וְהָרְחוֹב ◯ הַיָּרֵחַ

6. אֵיךְ אֶפְשָׁר לִשְׁמֹר עַל הָעֵץ בֶּחָצֵר?

◯ לֹא לִשְׁבֹּר אֶת הָעָנָפִים ◯ לְטַפֵּס וְלִקְטֹף עָלִים ◯ לִזְרֹק לְיָדוֹ פְּסֹלֶת

🎟️ **כרטיס יציאה:** הִנֵּה תְּמוּנָה. סַמְּנוּ: נוֹצַר בַּטֶּבַע אוֹ בָּנוּ אֲנָשִׁים? אִמְרוּ לַמּוֹרָה: זֶה ... כִּי ...

_____

_____

🪞 רפלקציה

מָה לָמַדְתִּי הַיּוֹם?

_____

מָה רָאִיתִי בֶּחָצֵר שֶׁלֹּא שַׂמְתִּי לֵב אֵלָיו קֹדֶם?

מָה הָיָה קָשֶׁה לְמַיִן?

מָה טִבְעִי וּמָה בָּנוּי בַּחֶדֶר שֶׁלִּי בַּבַּיִת?

אני יכול/ה...	בטוח/ה	כמעט	עוד לא
אֲנִי יָכוֹל/ה לוֹמַר אִם דָּבָר נוֹצַר בַּטֶּבַע אוֹ שָׁבָנוּ אוֹתוֹ אֲנָשִׁים.			
אֲנִי יָכוֹל/ה לְמַיֵּן דְּבָרִים מֵהֶחָצֵר לִשְׁתֵּי קְבוּצוֹת.			
אֲנִי יָכוֹל/ה לְהַצִּיעַ דֶּרֶךְ לִשְׁמֹר עַל הַטֶּבַע בֶּחָצֵר.			